



Sentrum vir
**GRONDWETLIKE
REGTE**

TOESIGSTRYD: ONTSYFERING VAN DIE VOORGESTELDE WYSIGINGS AAN DIE EIENDOMSKLOUSULE

Deur me Phephelaphi Dube: Direkteur, Sentrum vir Grondwetlike Regte

Die Nasionale Vergadering se besluit op 27 Februarie om die eiendomsklousule te hersien, het byna in histerie, of euforie, ontaard. Daar is egter 'n groot gebrek aan nuanse, en selfs doelbewuste weerhouding van inligting, oor die inhoud van die mosie wat aanvaar is.

Die kern van die finale gewysigde besluit is om *“artikel 25 van die Grondwet en ander klousules, wat nodig is om die staat in staat te stel om grond in die openbare belang sonder vergoeding te onteien, te hersien, en om in die proses openbare verhore te hou om die standpunte van gewone Suid-Afrika Afrikaners, beleidmakers, burgerlike organisasies en akademië te kry oor die noodsaaklikheid van en meganismes vir die onteiening van grond sonder vergoeding.”*

Die resoluëie is, soos dit voorkom, vaag, en miskien doelbewus so. In wese plaas dit die bal in die hande van die Suid-Afrikaanse publiek, en eis dat die publiek die gapings invul wat deur die vaagheid daargestel is. Die bewoording is deurtrek met dubbelsinnigheid en kan beslis op verskeie wyses uitgelê word. Hierdie artikel fokus dus op wat kón gewees het - maar nie is nie: die Staat as die bewaarder van alle grond.

Terwyl die resoluëie 'n mosie is wat deur die EFF ingedien is, is dit belangrik om daar op te let dat die finale resoluëie aanvaar is as 'n gewysigde weergawe van die EFF se aanvanklike voorstel, wat, onder andere, verklaar dat die *“eiendomsklousule dit feitlik onmoontlik maak vir die ontneemdes van hul grond om geregtigheid te kry vir ongeregthede wat teen hulle gepleeg is”*. 'n Belangrike kenmerk van die mislukte, aanvanklike besluit is 'n bepaling wat *“die noodsaaklikheid van die Staat as bewaarder van alle Suid-Afrikaanse grond in ag neem”*. Dit is heel moontlik hierdie frase - wat sedertdien geskrap is - tesame met die finale verwysing na *“onteiening sonder vergoeding”*, wat byna tot histeria of euforie gelei het. Dit, bowendien die staat se waargenome bedoeling om private eiendomsreg af te skaf, of om grond aan alle Suid-Afrikaners beskikbaar te stel. Skeptisisme oor die staat se vermoë om hulpbronne toereikend te toeken en te bestuur, is nie ongeregverdig nie, gegewe die goed gedokumenteerde tekortkominge van staatsgedrewe grondhervormingsinisiatiewe. Nietemin is dit belangrik om verder oorweging te skenk aan die idee van die staat as bewaarder, en om dit te onderskei van nasionalisering.

Bewaring verskil van nasionalisering. Die woordeboek gee die betekenis van nasionalisering weer as *“die neem van privaatregte deur die Staat, met of sonder betaling of vergoeding”*. Die 20ste eeu is deurtrek met sodanige voorbeelde, wat wissel van die beslaglegging van Amerikaanse maatskappye en individue se eiendom in die vroeë jare van die Kubaanse Revolusie, tot die nywerhede - met inbegrip van steenkool en staal - wat gedurende die Tweede Wêreldoorlog regoor Europa genasionaliseer is. Dit is voldoende om te sê dat aangesien nasionalisering die staat se verkryging van private eiendomsregte behels,



Sentrum vir
**GRONDWETLIKE
REGTE**

wanneer dit op grond toegepas word, dit in wese die afskaffing van private eiendom beteken, soos in die geval van die voormalige Yugoslavia, na die Tweede Wêreldoorlog.

Dit moet beklemtoon word dat staatsbeheerskap oor sekere hulpbronne reeds in Suid-Afrika erken word. In *Agri SA teen Minister van Mynwese en Minerale Hulpbronne* het die Konstitusionele Hof die beskuldiging van onteiening van minerale teengestaan, wat skynbaar deur die 2002 *Wet op die Ontwikkeling van Minerale en Petroleumhulpbronne* ingestel is. Ingevolge die Wet is die staat nou die bewaarder, namens Suid-Afrika se mense, van hul gemeenskaplike erfenis - die minerale en petroleumhulpbronne van die land. Die Konstitusionele Hof het dit duidelik gemaak dat die staat, as die *“bewaarder van hierdie hulpbronne, nie 'n mede-aanspraakmaker teen mense of sake-instellings is wat ten doel het om die minerale te ontgin of te ontgin nie. Dit is 'n fasiliteerder waardeur groter en billike toegang tot minerale en petroleumbronne verkry kan word.”*

Bewaring, ongeag sy meriete, beteken nie dat die staat die betrokke minerale regte verkry het en sodoende eienaar geword het daarvan nie, soos deur die Konstitusionele Hof verduidelik. Die staat kan nie, soos 'n gewone eienaar, enige van hierdie regte gebruik en geniet nie. Die staat is 'n blote bestuurder as 'n manier om sy verantwoordelikheid te bewerkstellig om meer billike toegang tot natuurlike hulpbronne te verseker. Die staat het dus 'n verhoogde sorgplig, wat onderskei kan word van dié van 'n gewone eienaar, aangesien daardie bewaring vereis dat die staat in die beste belang van die nasie optree.

Bewaring oor grond sal 'n reeks regulasies behels ten opsigte van die gebruik en genot van privaat eiendom, en sodoende die regte wat tans deur private-eienaars besit word, verminder. Die staat sal 'n groter rol speel in die bepaling van hoe private eiendom gebruik word.

Bewaring hang egter af van die hoë mate van vertroue tussen die burgers en die staat. Suid-Afrika het tans 'n tekort aan vertroue tussen die staat en die burgers. Dit skep 'n wantroue tussen die staat en burgers wat nie onredelik is nie, veral betreffende die staat se vermoë om die beste belange van sy burgers doeltreffend te bestuur. In die huidige klimaat, waar bewerings van staatskaping - wat nog nie verkeerd bewys is nie - op die voorgrond van die openbare diskoers is, kan 'n mens nie blameer word indien mens bekommerd is oor die jongste ontwikkelinge nie. Die onlangs afgedankte Minister van Mynwese, Mosebenzi Zwane, het beslis rede tot wantroue gegee betreffende die bewaringsmodel, gegewe die invloed van eksterne bronne tydens die opstel van belangrike mynboubeleide.

Uiteindelik moet die bewaringsmodel onderskraag word deur deursigtigheid en verantwoordbaarheid, benewens goed funksionerende staatsinstellings. Dit gesê, beleid in Suid-Afrika se hoogs ongelyke samelewing kan nie opgestel word in antwoord op swak regeringsprobleme nie. Daar is 'n behoefte om Suid-Afrika se ongelyke samelewing aggressief aan te pak, terwyl bekommernisse, soos werksverliese en beleggersvertroue bestuur word. 'n Goeie begrip van die transformatiewe aard van die Grondwet se eiendomsklousule, wat met vertroue toegepas word, is 'n goeie beginpunt.